

Ärende: VN/23782/2023

Sosiaali- ja terveysministeriön lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi laiksi alkoholilain 17 ja 26 §:n muutoksesta

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

MIELI Suomen Mielenterveys ry:n lausunto

Sosiaali- ja terveysministeriö pyytää lausuntoja luonnoksesta hallituksen esitykseksi laiksi alkoholilain 17 ja 26 §:n muuttamisesta. Esityksessä ehdotetaan alkoholijuomien vähittäismyyntiä koskevia säännöksiä muutettavaksi siten, että sallittaisiin luvanvaraiseen vähittäismyyntiin enintään 5,5 tilavuusprosenttia etanolia sisältävien alkoholijuomien lisäksi myös enintään 8,0 tilavuusprosenttia etanolia sisältävät käymisteitse valmistetut alkoholijuomat.

MIELI ry ei kannata lausuntopyynnössä esitettyä lakimuutosta. Hallituksen alkoholilain uudistamista koskeva esitys on valitettavassa ristiriidassa hallituksen hyvinvointi- ja terveystaloudellisten tavoitteiden mutta myös talouden tasapainottamiseen liittyvien tavoitteiden kanssa.

Alkoholin helpompi saatavuus tulisi lisäämään alkoholinkulutusta ja alkoholihaittoja väestössä. Alkoholin kielteiset vaikutukset mielenterveyteen ovat sekä suoria että ylisukupolvisia. Alkoholin saatavuuden helpottaminen tulee heijastumaan mielenterveysongelmien lisääntymisenä sekä lyhyellä että pitkällä aikavälillä.

Hallitusohjelman mukaan keskeisiä talouspoliittisia tavoitteita on kuroa umpeen kuilua julkisen talouden tulojen ja menojen välillä sekä kääntää Suomen velkaantumisen laskuun. Tätä tavoitetta eivät tue suunnitellut muutokset alkoholilakiin, joilla todennäköisesti kasvatetaan kulutusta ja lisätään alkoholiin liittyvää kuormitusta sote-sektorilla ja heikennetään työelämän tuottavuutta.

Esitetyt alkoholilain muutokset lisääisivät entisestään sosiaali- ja terveydenhuollon kuormitusta ja kustannuspaineita.

Perusteluina kielteiselle kannallemme ovat myös vuonna 2018 voimaan tulleeseen alkoholilain uudistukseen liittyvät havainnot kielteisistä vaikutuksista ja muu tutkimusnäyttö alkoholin saatavuuden lisäämisen vaikutuksista mielenterveyteen. Haitalliset vaikutukset esitetyistä muutoksista alkoholilakiin kohdistuisivat erityisesti eriasteisia alkoholiongelmia kokeviin henkilöihin ja pienituloisimpaan tuloviidennekseen.

Perustuslain 19 §:n 3 momentin mukaan julkisen vallan on edistettävä väestön terveyttä. MIELI ry katsoo, että luonnos hallituksen esitykseksi on ristiriidassa perustuslain kanssa.

Kokemukset vuonna 2018 voimaan tulleista muutoksista

Alkoholilakia uudistettiin viimeksi vuonna 2017, jonka jälkeen vahvojen oluiden vähittäismyynti kasvoi reilut 600 prosenttia ja saman vahvuisten juomasekoitusten vähittäismyynti reilut 500 prosenttia. Vuoden 2018 alkoholilain uudistuksen on arvioitu nostaneen alkoholinkulutusta noin kolme prosenttia. Uudistus vaikutti haitallisesti suomalaisten terveyteen ja nuorten alkoholinkäyttöön. Nuorten raitistumiskehitys pysähtyi vuosien 2017 ja 2019 välillä.

Vuosina 2019 ja 2020 alkoholin aiheuttamiin sairauksiin ja myrkytyksiin kuoli noin 160 henkilöä enemmän vuodessa kuin ennen lakimuutosta vuonna 2017. Vuonna 2020 näistä syistä kuoli kaikkiaan noin 1700 ihmistä. Myös maksasairauksien määrä lisääntyi.

Vuoden 2018 alusta voimaan astuneen alkoholilakimuutoksen jälkeen nuorten kerralla juomat alkoholimäärät lisääntyivät. Esitetty uudistus todennäköisesti entisestään lisäisi nuorten humalajuomista.

Hallituksen esityksen esivalmistelumuistiossa tulee esille, että esitetyn muutoksen arvioidaan kasvattavan alkoholin kulutusta Suomessa.

Esitetyillä alkoholilain muutoksilla olisi merkittäviä kansanterveysvaikutuksia.

Turhien kuolemien syynä on yleisimmin Suomessa alkoholi. Tarkastelujaksolla 2017–2021 vältettävissä olevien ennen aikaisten kuolemien yleisin syy oli alkoholi. Alkoholista aiheutuvat kuolemat ja maksasairaudet lisääntyivät vuoden 2018 alkoholilain uudistuksen jälkeen.

Alkoholilaki on keskeisessä asemassa myös hyvinvointialueiden kestävyyskannalta, koska alkoholilla on alkoholisairauksien lisäksi merkittävä yhteys keskeisten kansansairauksien kuten syöpien, sydän – ja verenkiertosairauksien, diabeteksen ja hengityselinsairauksien syntyyn.

Suomessa 70 000 lasta elää perheissä, joissa on vakava päihdeongelma. Vanhempien alkoholinkäytön vaikutukset lapsiin ovat pitkäkestoisia ja heijastuvat myöhemmällä iällä mielenterveys- ja päihdeongelmien sekä huono-osaisuuden riskeinä.

Mielenterveysvaikutukset

Suomalaisten psyykinen hyvinvointi on todettu olevan yhteydessä alkoholin käyttöön. Humalahakuinen juominen ja alkoholiongelmat liittyvät mielenterveyteen – mitä humalahakuisempaa juominen on ja mitä enemmän haasteita alkoholin käyttöön liittyy, sitä heikompi on koettu mielenterveys.

Alkoholihaitat ovat merkittävin yksittäinen masennusta aiheuttava tekijä Suomessa. Masennuksesta kärsii vuosittain noin 6,5 % suomalaista, ja merkittävällä osalla on masennusta vaikeuttava alkoholiongelma.

Alueella myydyin alkoholin määrä on yhteydessä psykiatriseen sairaalakäyttöön. Mitä suurempi tilastoitu alkoholin myynti alueella on, sitä enemmän käytetään psykiatrian sairaansijoja. Alkoholin käyttö on yhteydessä alkoholipsykooseihin, joita esiintyy 0.5 % väestöstä. Alkoholin saatavuuden lisääminen tulee lisäämään alkoholipsykoosien määriä, psykiatrisen hoidon tarvetta ja mielenterveyspalveluiden tuottamiseen liittyviä kustannuksia.

Alkoholiongelmat ovat merkittävä syy itsemurhayrityksiin ja itsemurhiin. Noin puolet itsemurhan tehneistä suomalaisista ovat kärsineet myös alkoholiriippuvuudesta tai alkoholin haitallisesta käytöstä. On varsin todennäköistä, että alkoholin saatavuuden lisääminen pysäyttää itsemurhamäärien laskevan trendin ja kääntää sen taas nousuun.

Vanhempien alkoholin käyttö vaikuttaa voimakkaasti heidän lastensa mielenterveyteen. Vaikutusten vakavuus ulottuu kehitysvammaisuutta aiheuttavasta sikiön alkoholioireyhtymästä aikuisiän psykologiseen haavoittuvuuteen. Aikuisiällä esiintyvien mielenterveyden ongelmien juuret ovat usein vanhempien alkoholin käytön aiheuttamassa turvattomuudessa ja kaltoinkohtelussa.

Esitetyillä muutoksilla olisi merkittäviä kielteisiä talousvaikutuksia

Alkoholin aiheuttamat kuolemat, työkyvyttömyyseläkkeet, hoitajaksot ja rikokset aiheuttivat 1,4–1,6 miljardin euron kustannukset vuonna 2022. Tämän lisäksi on arvioitu, että alkoholin välillisten eli

epäsuorien kustannusten suuruus on vähintään miljardi euroa. Kokonaiskustannukset ovat tätäkin suuremmat, kun huomioidaan alkoholinkäytön aiheuttama lastensuojelun tarve ja muu sosiaalityö. Alkoholin aiheuttamat kärsimykset perheissä ja lapsille ei mitattavissa rahassa.

Alkoholihaitat laskevat työntekijöiden työpanosta ja tuottavuutta. Menetetystä työpanoksesta alkoholin vuoksi koitui työnantajille vuonna 2022 arviolta vähintään 500 miljoonan menetykset. OECD:n vuonna 2021 tekemien laskelmien mukaan Suomen olisi mahdollisuus lisätä bruttokansantuotetta jopa 6 miljardia euroa (2,3 % BKT:stä), jos alkoholin kulutusta saataisiin vähennettyä.

Esitetyt muutokset lisääisivät sosiaali- ja terveydenhuollon kuormitusta ja kustannuspaineita. Kuormitus kohdistuisi erityisesti sektoreille, joiden kuormitus on jo korkea, kuten lastensuojeluun, aikuisten sosiaalityöhön sekä mielenterveys- ja päihdepalveluihin. Hyvinvointialueet ovat jo kustannuskriisissä, ja kuormituksen lisääminen alkoholin saatavuutta lisäämällä vahvistaisi entisestään hyvinvointialueiden talouskriisiä. Alkoholinkäyttö lisää julkisen sote-sektorin kustannuksia mutta samalla vähentää kustannusten maksajia.

Alkoholilain muutokset tulee arvioida osana laajempaa alkoholipolitiikkaa

Esitysluonnoksen vaikutusarviointi on puutteellinen. Hallitusohjelmassa on myös muita alkoholin saatavuutta lisääviä linjauksia, kuten ulosmyyntioikeuksien laajennus valmistuspaikoilta, etämyynnin selkiyttäminen sekä alkoholin verkkokaupan salliminen kotimaisille toimijoille. Nyt käsiteltävän esityksen ja sitä seuraavien lakimuutosten yhteen lasketut kokonaisvaikutukset alkoholin saatavuuteen voivat hallituskauden aikana muodostua huomattavan suuriksi.

Kokonaisvaikutuksiltaan kyseessä on laaja-alainen ja mittava alkoholin saatavuuden sääntelyn purkaminen, jolla tulee olemaan kauaskantoisia vaikutuksia lasten ja aikuisten mielenterveyteen ja hyvinvointiin. MIELI ry katsoo, että vaikutusten kokonaisarviointi on puutteellinen. Alkoholi aiheuttaa tunnetusti haittoja, joiden takia tulee tehdä kattava vaikutusarviointi terveys- ja hyvinvointivaikutuksista, työelämävaikutuksista ja vaikutuksista kansantalouteen. Kokonaisarvioinnissa tulisi erityisesti kiinnittää huomiota lapsi- ja mielenterveysvaikutusten arviointiin.

Perustuslain 19 §:n 3 momentin mukaan julkisen vallan on edistettävä väestön terveyttä. MIELI ry katsoo, että luonnos hallituksen esitykseksi on ristiriidassa perustuslain kanssa. Lakiesityksen suhdetta perustuslain antamaan terveyden suojeluun ei ole riittävästi arvioitu.

MIELI Suomen Mielenterveys ry:n lausunnon pääkohdat

MIELI ry ei kannata esitettyjä muutoksia. Lakiehdotus vapauttaa alkoholin myyntiä ja lisää alkoholista aiheutuvia mielenterveyshaittoja ja niiden hoitamisen kustannuksia.

Lakiluonnoksen vaikutusarviointi on suppea, eikä hallitusohjelman alkoholipoliittisten linjausten kokonaisvaikutusta ole arvioitu. MIELI ry katsoo, hallitusohjelman alkoholipoliittista linjauksista tulisi tehdä perusteellinen lapsi- ja mielenterveysvaikutusten arviointi. Lakiesitystä tulisi arvioida myös perustuslain antaman terveyden edistämisen velvoitteen suhteen.

Kansainvälisiin tutkimuksiin perustuen alkoholin yksinoikeusjärjestelmä on yksi alkoholihaittojen vähentämisen parhaita käytäntöjä. Esitetty muutos heikentäisi Alkon yksinoikeutta, ja lisäisi alkoholihaittoja.

Hallituksen esitys aiheuttaisi toteutuessaan merkittävää haittaa väestön mielenterveydelle myös ylisukupolvisesti ja vaarantaa myönteistä kehitystä itsemurhakuolemien määrässä. Se lisäisi psykiatrisen hoidon tarvetta ja mielenterveyspalvelujen kustannuksia merkittävästi.

Mielenterveyspalvelut, mukaan lukien päihdepalvelut, ovat jo kriisissä, ja alkoholilain muutosten myötä lisääntyneeseen palvelutarpeeseen ei ole mahdollista vastata ilman mittavia taloudellisia panostuksia. MIELI ry:n arvion mukaan esitetyillä muutoksilla tulee olemaan merkittäviä kielteisiä vaikutuksia julkiseen talouteen sosiaali- ja terveydenhuollon kustannusten kasvaessa ja alkoholin työelämävaikutusten supistaessa veropohjaa.

Yllä olevien syitten takia MIELI ry katsoo, että esitystä alkoholilain 17 ja 26 §:n muutoksesta ei tule antaa eduskunnalle.

Wahlbeck Kristian
MIELI Suomen Mielenterveys ry